MaRSovska geometrija

Erik Kladošek, Teja Štrekelj, Živa Flego
Mentor: Tjaša Vrhovnik

Povzetek

V projektu smo spoznali izreke elementarne geometrije. Dokazali smo Apolonijev in Cevov izrek. S pomočjo slednjega smo dokazali obstoj nekaterih znamenitih točk trikotnika. Navedli smo splošnejši Menelajev izrek in izpeljali Stewartov izrek. Ogledali smo si še Eulerjevo premico in krožnico devetih točk.

1 Uvod

"Tukaj Apollo 11, se slišimo? Mislim, da je poskus s časovnim strojem uspel."
– Tukaj strokovni štab. V katerem letu pa ste pristali?
"Računalnik kaže leto 232 pr. n. št. Okrog nas so vsi oblečeni v hitone, verjetno smo v antični Grčiji. Javimo se po prvem opazovanju terena."
– V redu, MaRSovci. Samo ne pozabite svoje naloge. Saj veste, kaj pravi naš slogan: *"Matematika je jezik, v katerem bogovi govorijo Marsovcem."* – Platon Marsovski I.

Pri projektu smo najprej spoznali štiri izreke, ki so v elementarni geometriji zelo pomembni, in sicer Apolonijev, Cevov, Menelajev in Stewartov izrek, ter tri izmed njih tudi dokazali. S pomočjo Cevovega izreka smo dokazali, da se višine trikotnika, simetrale notranjih kotov trikotnika in težiščnice sekajo v eni točki. Spoznali smo tudi Gergonnovo in Nagelovo točko. Na koncu smo se ukvarjali še z lego znamenitih točk trikotnika ter razmerjem med njimi. Tako smo spoznali Eulerjevo premico ter krožnico devetih točk.

2 Apolonijev izrek

Apolonijev izrek se imenuje po starogrškem matematiku Apoloniju, ki je živel v 3. st. pr. n. št. Izrek govori o simetrali notranjega kota trikotnika in razmerju, v katerem simetrala deli nasprotno stranico.

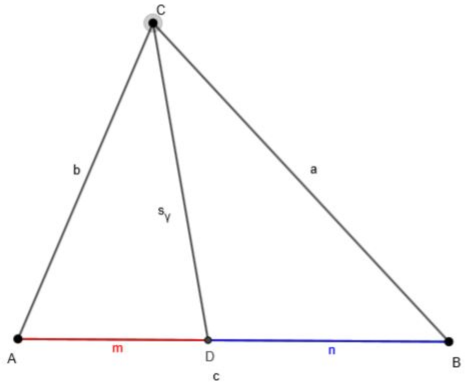

Slika 1: Apolonijev izrek

Izrek 1. *Dan imamo poljuben trikotnik ABC. Simetrala kota γ seka stranico AB v točki D. Dolžino daljice AD označimo z m, dolžino daljice DB pa z n. Za razmerje odsekov velja zveza:*

$$\frac{m}{n} = \frac{b}{a}.$$

Dokaz. Naredimo vzporednico p na daljico DC, ki gre skozi točko B. Točka E je presečišče p in nosilke stranice AC, točka F pa naj leži na poltraku z izhodiščem v C, ki je nasproten poltraku CD.

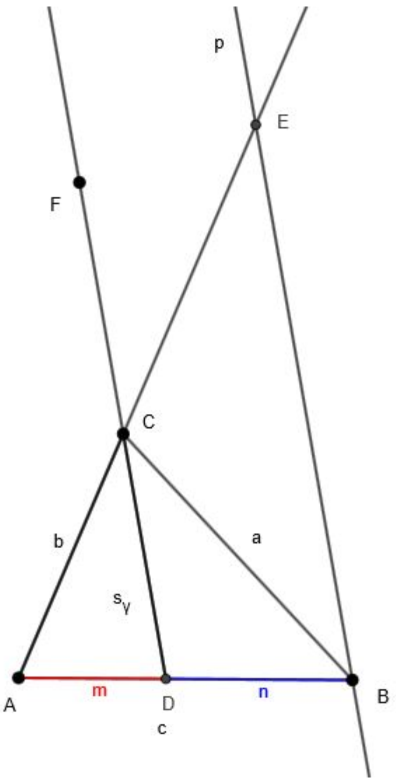

Slika 2: V dokazu Apolonijevega izreka si pomagamo s tako sliko.

BC je prečnica, zato sta $\angle EBC$ in $\angle BCD$ skladna. Prav tako je CE prečnica, zato sta tudi $\angle BEC$ in $\angle ECF$ skladna. Kota $\angle ECF$ in $\angle DCA$ sta sovršna kota in zato skladna. Simetralo kota γ označimo z s_γ. Zaradi s_γ sta tudi $\angle DCA$ in $\angle DCB$ skladna. To pomeni, da je trikotnik BEC enakokrak, iz česar sledi, da sta daljici BC in EC enako dolgi. Iz Talesovega izreka je razvidno, da je:

$$\frac{m}{b} = \frac{m+n}{b+a},$$
$$\frac{m}{m+n} = \frac{b}{b+a},$$
$$\frac{\frac{m}{n}}{\frac{m+n}{n}} = \frac{\frac{b}{a}}{\frac{b+a}{a}},$$
$$\frac{\frac{m}{n}}{\frac{m}{n}+1} = \frac{\frac{b}{a}}{\frac{b}{a}+1}.$$

Od tod sledi zveza:

$$\frac{m}{n} = \frac{b}{a}.$$

S tem smo dokazali Apolonijev izrek. □

3 Cevov izrek

Že stari Grki so vedeli, da se tako težiščnice kot višine in simetrale kotov sekajo v eni točki. Giovanni Ceva, italijanski matematik iz Univerze v Pisi, je po raziskovanju trikotnikov objavil izrek. Ta izrek je danes znan kot Cevov izrek, ki pravi, da imajo daljice, ki povezujejo oglišča z nasprotnimi stranicami trikotnika skupno presečišče le pod določenim pogojem. Po nekaterih virih naj bi izrek odkril že kralj Zagaroze Yusuf al-Mu'taman ibn Hud v 11. stoletju.

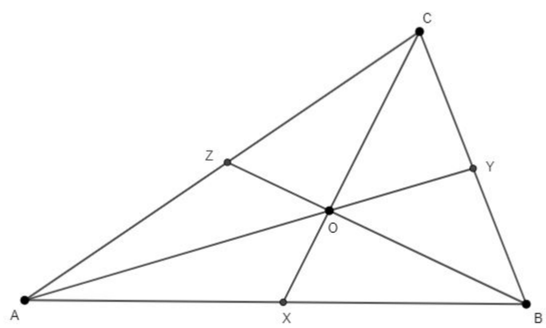

Slika 3: Cevov izrek

Izrek 2. *Dan imamo poljuben trikotnik ABC. Točka X leži na stranici AB, točka Y na BC, točka Z pa na AC. Daljice CX, AY in BZ se sekajo v eni točki natanko tedaj, ko velja zveza:*

$$\frac{AX}{XB} \cdot \frac{BY}{YC} \cdot \frac{CZ}{ZA} = 1.$$

Dokaz. Dokazali bomo implikaciji v desno in levo.

($\Rightarrow$) Vemo, da se daljice CX, AY in BZ sekajo v eni točki. Narišemo vzporednico p na stranico AB, tako da seka točko C. Podaljšamo daljico AY. Presečišče p in nosilke AY imenujemo M. Podaljšamo tudi daljico BZ. Presečišče p in nosilke BZ imenujemo N.

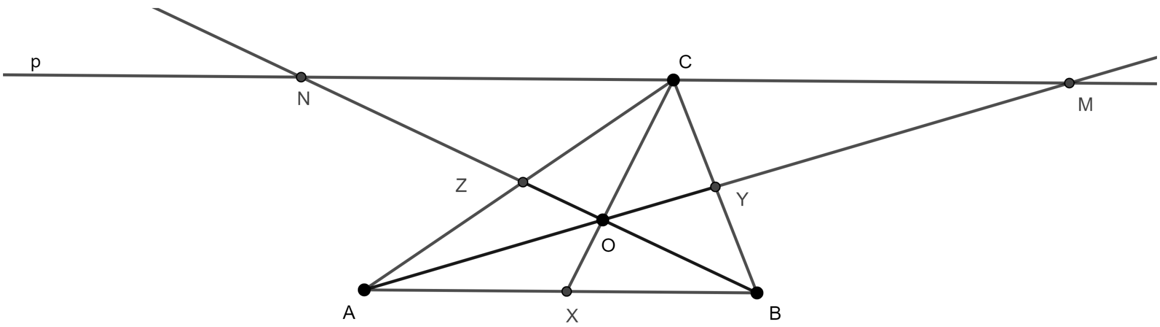

Slika 4: Skica za dokaz implikacije v desno.

Opazimo, da sta si trikotnika ABY in MCY ter trikotnika ABZ in CNZ podobna. Iz tega sledi:

$$\frac{AX}{XB} = \frac{CM}{CN},$$
$$\frac{BY}{YC} = \frac{AB}{MC},$$
$$\frac{CZ}{ZA} = \frac{CN}{AB}.$$

Iz zgornjih zvez dobimo:

$$\frac{AX}{XB} \cdot \frac{BY}{YC} \cdot \frac{CZ}{ZA} = \frac{CM}{CN} \cdot \frac{AB}{CM} \cdot \frac{CN}{AB} = 1.$$

S tem smo dokazali implikacijo v desno.

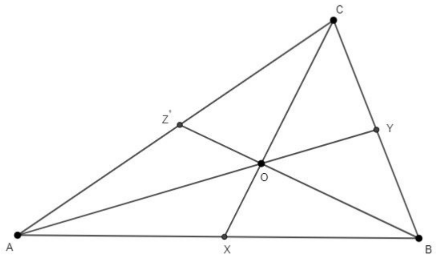

Slika 5: Skica za dokaz implikacije v levo.

($\Leftarrow$) Vemo, da velja $\frac{AX}{XB} \cdot \frac{BY}{YC} \cdot \frac{CZ}{ZA} = 1$. Recimo, da obstaja taka točka Z', ki leži na stranici AC, da se daljice CX, AY in BZ' sekajo v eni točki. Po dokazu implikacije v desno vemo, da velja

$$\frac{AX}{XB} \cdot \frac{BY}{YC} \cdot \frac{CZ'}{Z'A} = 1.$$

Iz obeh zgornjih enakosti tako dobimo:

$$\frac{CZ}{ZA} = \frac{CZ'}{Z'A}.$$

Iz tega sledi, da je $Z = Z'$. S tem dokažemo, da se CX, AY in BZ sekajo v eni točki. Cevov izrek res velja. $\square$

4 Menelajev izrek

Kar tisočletje in pol pred Cevovim izrekom je starogrški matematik Menelaj iz Aleksandrije dokazal, da so točke, ki povezujejo stranico z nasprotnim ogliščem, kolinearne, če je produkt razmerij odsekov stranic enak -1. Menelajev izrek velja za predhodnika Cevovega izreka.

Izrek 3. *Dan naj bo poljuben trikotnik ABC. Naj točke X, Y, Z ležijo zaporedoma na nosilkah stranic AB, BC in CA. Točke X, Y in Z ležijo na isti premici natanko tedaj, ko velja zveza:*

$$\frac{AX}{XB} \cdot \frac{BY}{YC} \cdot \frac{CZ}{ZA} = -1.$$

Upoštevamo, da je predznak razmerja $AX : XB$ negativen, če točka X leži zunaj stranice AB, sicer pa pozitiven. Podobno velja za ostali dve razmerji. Ločimo dva primera položajev točk X, Y, Z, ki sta prikazana na naslednjih slikah.

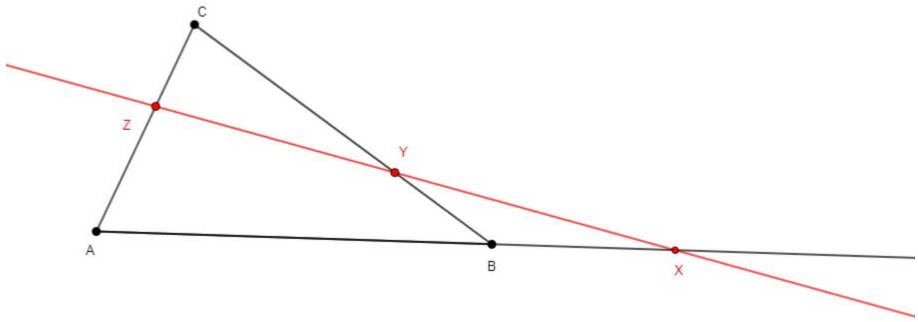

Slika 6: Primer trikotnika, kjer dve točki ležita na stranicah trikotnika, ena pa izven.

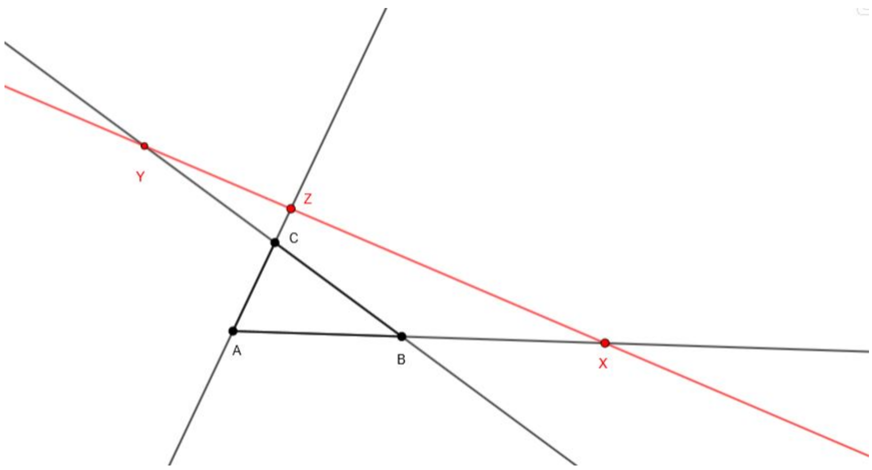

Slika 7: Primer trikotnika, kjer vse tri točke ležijo zunaj stranic.

5 Stewartov izrek

Škotski matematik Matthew Stewart je v delu *Some General Theorems of Considerable use in the Higher Parts of Mathematics* zapisal izrek, ki govori o povezavi dolžin stranic trikotnika, daljice, ki povezuje oglišče z nasprotno stranico ter dolžini odsekov.

Izrek 4. *Dan imamo poljuben trikotnik ABC. Naj bo točka D poljubna točka na stranici BC. Dolžino daljice BD označimo z m, dolžino daljice DC z n, dolžino daljice AD pa z d. Potem velja zveza*

$$a(mn + d^2) = b^2m + c^2n.$$

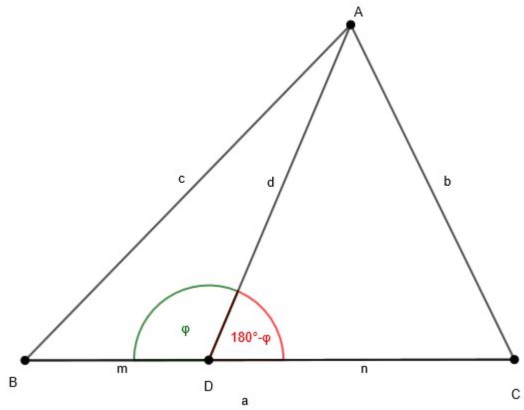

Slika 8: Stewartov izrek

Dokaz. Opazujemo trikotnika ABD in ACD. Iz kosinusnega izreka za oba trikotnika je razvidno, da:

$$\begin{aligned} c^2 &= m^2 + d^2 - 2md\cos\varphi, \\ b^2 &= n^2 + d^2 - 2nd\cos(\pi - \varphi). \end{aligned}$$

Iz adicijskega izreka vemo, da je $\cos(\pi - \varphi) = -\cos\varphi$, kar nam drugo enačbo poenostavi v

$$b^2 = n^2 + d^2 + 2nd\cos\varphi.$$

Prvo enačbo množimo z n, poenostavljeno drugo enačbo pa z m in ju seštejemo. Dobimo

$$\begin{aligned} c^2n + b^2m &= m^2n + d^2n - 2mnd\cos\varphi + mn^2 + d^2m + 2mnd\cos\varphi, \\ c^2n + b^2m &= m^2n + d^2n + mn^2 + d^2m. \end{aligned}$$

Medtem ko je leva stran enačbe že urejena, je desno potrebno še nekoliko preurediti. Sledi

$$\begin{aligned} m^2n + d^2n + mn^2 + d^2m &= mn(m+n) + d^2(n+m) \\ &= (m+n)(mn+d^2) \\ &= a(mn+d^2). \end{aligned}$$

Če združimo levo stran in preurejeno desno stran, dobimo želeno enačbo. $\square$

6 Eulerjeva premica

Leonhard Euler je bil eden najuspešnejših matematikov. Ukvarjal se je z raznovrstnimi področji – med drugim tudi z geometrijo. Mi smo spoznali Eulerjevo premico.

Dan je poljuben trikotnik ABC. Vsakemu oglišču trikotnika ABC vrišemo višino (daljice AA_1, BB_1, CC_1), da dobimo višinsko točko H. Nato vrišemo simetrale stranic (presečišče simetral predstavlja središče trikotniku očrtane krožnice S_O). Simetrale stranic nam dajo razpolovišča stranic (točke A_2, B_2 in C_2). Daljice s krajišči v oglišču in razpolovišču nasprotne stranice (AA_2, BB_2, CC_2) so težiščnice, ki se sekajo v težišču T. Kot je razvidno iz slike, se izkaže, da točke T, H in S_O ležijo na isti premici p. Ta premica se imenuje ***Eulerjeva premica***. Razmerje med S_OT in TH je enako $S_OT : TH = 1 : 2$.

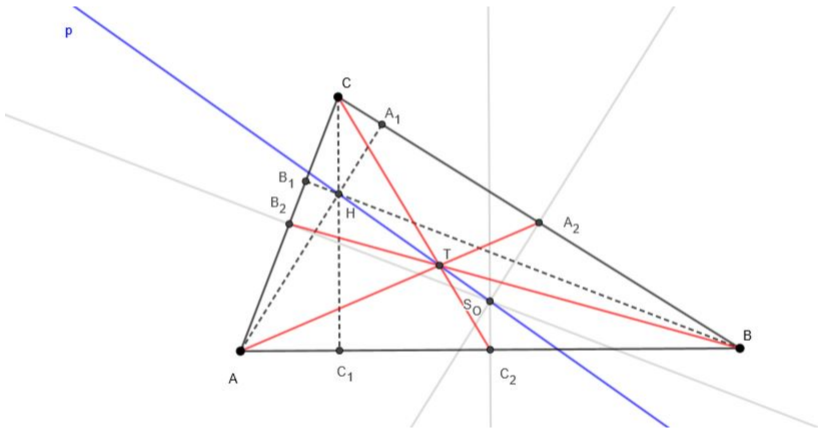

Slika 9: Eulerjeva premica je označena z modro barvo.

7 Krožnica devetih točk

Karl Wilhelm Feuerbach je odkril šest izmed devetih točk, ki določajo krožnico devetih točk. Preostale tri točke so odkrili nekoliko kasneje. Ime krožnice, kot ga poznamo danes, je prvi uporabil Olry Terquem.

Dan imamo poljuben trikotnik ABC. Stranicam danega trikotnika določimo razpolovišča in jih označimo s točkami A_1, B_1 in C_1. Nato še vsakemu oglišču trikotnika ABC vrišemo višino (daljice AA_2, BB_2, CC_2), da dobimo višinsko točko H. Nadaljujemo z določitvijo razpolovišč daljic AH, BH, CH, ki jih označimo z A_3, B_3 in C_3. Točke A_i, B_i, C_i, $i \in \{1, 2, 3\}$ ležijo na isti krožnici. To je ***krožnica devetih točk***. Označimo jo s K_9.

Razmerje med $S_O S_9$ in $S_9 H$ je enako $S_O S_9 : S_9 H = 1 : 1$. Polmer krožnice devetih točk r_{K_9} je enak polovici polmera trikotniku očrtane krožnice r_{K_O},

$$r_{K_9} = \frac{1}{2} r_{K_O}.$$

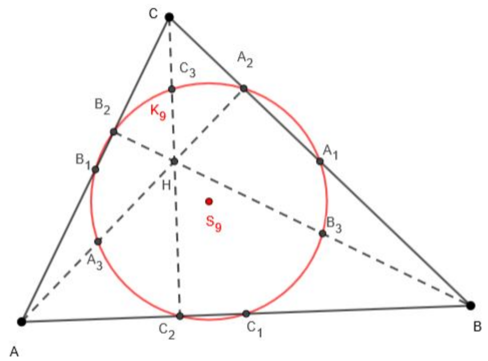

Slika 10: Krožnica devetih točk

Literatura

[1] M. Vencelj, Cevov izrek, *Presek* **20** (1992/1993), 6–11.

[2] Zapiski s predavanj prof. B. Lavriča pri predmetu Elementarna geometrija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za matematiko in fiziko (študijsko leto 2018/2019).

[3] L. Mastin, "The Story of Mathematics" https://www.storyofmathematics.com/story.html (ogled 29. julij 2019).

[4] Sodelavci Wikipedie, "Giovanni Ceva" *Wikipedia, The Free Encyclopedia,* https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Ceva (ogled 29. julij 2019).

[5] Sodelavci Wikipedie, "Menelaus of Alexandria" *Wikipedia, The Free Encyclopedia,* https://en.wikipedia.org/wiki/Menelaus_of_Alexandria (ogled 29. julij 2019).